POKLAD

JONATÁN DOBROSLAV
ČIPKA

Jonatán Dobroslav Čipka

Poklad

„Hja! Dobre tvojmu pánovi gazdovať; keby mne boli peňazí nanosili, tak ako jemu, i ja by som bol takým gazdom, ak nie inakším.“

„Nuž, súsed, a ktože mu ich nanosil?“

„Kto mu nanosil? — Ten, kto mal. — Dobre sa poznal tvoj pán i s Janošíkom i s Gajdošíkom, i so všetkými, čo chodili v zelených košieľkach.“

„Teda že by mu zbojníci boli nanosili?“

„Ja už neviem, či boli zbojníci, či čo boli, len že poza bučky chodili.“

„Hm, i to je možné, za to ani raz nezaprisahám sa.“

Takto shovárali sa Ondrej, sluha Lipnického a Štrngeľ, jeho súsed.

Štrngeľ mal v biednom vozíku dva mízerné koníky zapriahnuté, štverne motúzkami posväzované, kolesá neokované, rozkyvotané; bál by si sa na takom záprahu pustiť na hodinu cesty. Ale v Lipnického voze zapriahnuté boly konská, hladké ako lasice, silné ako ľvi; štverne pekne vymastené, remenné; kolesá okované; na voze nová košina. S tymi koňmi a na tom voze mohol by si sa pustiť kraj sveta.

Kým si pri tom na ceste s ťarchou trochu oddýchli, bolo počuť vŕzgať dákysi voz. „To bude bezpochyby Rázvora; dočkáme ho,“ — povie Štrngeľ.

„Pravdu máte, súsed, to je jeho spev! Lebo on len na výročité sviatky voz mastieva,“ prisvedčí Ondrej a ešte zďaleka zakričí na Rázvoru: „Hej, súsed, ten voz dákosi na lačno spieva; kedyže ste ho mastili?“

„Jaj, Ondriško, veď si ešte ani ty všetko nepreskočil“ — pozrel naň bokom dochodiaci Rázvora. — „Čože sa máš posmievať? Každý najlepšie vie, ako mu v hrnci vrie. A ja — veru nečaroval by som sa s tvojím pánom, čo som aký chudobný!“

„Ale ozaj?“

„Veru ozaj; — lebo si ja dušu nechcem zapredať.“

„Nuž a či si ju môj pán zapredal?“

„Že či vraj zapredal? Akože by si ju nebol zapredal; kdeže by bol nabral toľkého bohatstva? — Jaj, nedá sa teraz gazdovať z ničoho. A že mu otec nič nenechal, to dobre vieme.“

„Nuž kdeže teda to všetko nabral?“

„Kde vraj nabral? Veď to celá dedina vie, kde nabral! Vari moja stará mať len jeden raz videla zmoknuté kurä leteť mu do kochu? Nuž tam nabral, hľa! Zmok mu nanosil.“

Ondrej zavrtel hlavou. „Hm hm!“ vraví, „veru by som teda ani ja s ním nečaroval.“

„Nepleťteže, súsed, nepleťte?“ povie na to Štrngeľ. „Ktože by vám to veril?

Ale tak je to: kto do školy nechodí, ten verí aj na zmoky a mátohy. Nelietal ten zmok kochom, čo Lipnickému peniaze nosil; ale chodil dvermi a nosil zelenú košieľku.“

„To ja neverím, čo mi dušu na dlaň vyložíte,“ zkríkne Rázvora; „lebo sú zbojníci vari blázni nosiť druhému peniaze? Prisahať sa vám nebudem; ale verte mi, že je Lipnický dosiaľ s čertom v porozumení.“

Takto dohadovali sa spolu: čo jeden povedal, to druhý nechcel uveriť; kremä Ondrej za možné držal i jedno i druhé, až došli do dediny.

„Na večer sídeme sa u súseda Dobrôtku“ — povie Štrngeľ, — „ten ho najlepšie pozná, a uvidíte, že mám pravdu! Ondriško, príď aj ty, keď si obriadiš kone.“

„Dobre, teda uvidíme!“ — prisviedčali Rázvora aj Ondrej a dojdúc medzitým k domom, pozaťahúvali každý do svojho dvora.

Sotva zmrklo, už súsedia boli u Dobrôtku; o chvíľku prišiel aj Ondrej.

„Zuzka, rozsvieť!“ zavolal Dobrôtka na vnučku, „a vy, súsedia, posadajte si.“

Netrvalo to za otčenáš a na kozube blnkotaly suché bukové triesky.

„Teraz si pozapaľujme,“ povie domáci gazda.

S pípkami posadali okolo stola; pod pecou priadly ženy a zase za druhým koncom stola Zuzka s druhými deťmi párala peria.

„Súsed, vy však poznáte Lipnického!“ prerečie Rázvora a kotúče dymu pustí z úst.

„Pane Bože! Či ho vraj poznám? Veď som s jeho otcom chodil do školy a od tých čias znám celé bydlo i židlo Lipnického!“

„Ja hovorím, že z ničoho gazdovať nemožno,“ pokračoval Rázvora — „a Lipnickému vraj všetko zhorelo, čo mu otec zanechal.“

„A ja hovorím,“ pretrhol mu reč Štrngeľ, „že sú to pletky; Lipnického zelené košieľky postavily na nohy!“

„To ja neverím,“ zvolal Rázvora; už som vám povedal, že mu zmok nosí peniaze!“

Dobrôtka sa usmial a riekol: „Dobre, že ste ho pripomenuli; i tak som deťom sľúbil, že im budem rozprávať, ako Lipnický zbohatol. — Deti, či budete počúvať?“

„Budeme, budeme!“ zkríkla Zuzka a za ňou ostatné.

„Teda počúvajte! — Ja Lipnického poznám od malička; jemu ani zmok, ani zbojníci nenanosili peňazí — on našiel poklad!“

Ondrej pokýval hlavou, že to veru najskôr tak bude a ostatní vyvalili oči.

„Lipnický mohol byť asi v šiestom roku“ — začínal ďalej Dobrôtka, potiskujúc do fajky dohán, — „keď raz jeho otec, Pán Boh mu daj radosť večnú, dal ma ako súseda svojho povolať už večerom ku sebe. Nebe bolo jasné ako rybie oko; na kozube práve doháralo a oblokom zasvietil plný mesiac. Ako by som teraz hľadel naňho: bľadý ako stena ležal starý Lipnický na posteli, oči mal hlboko vpadnuté, dýchal strmo a krátko, vedel som, že nedotiahne ďaleko.“

„Či ste to vy, súsed?“ preriekol slabým hlasom, akonáhle pučul, že dvere vrzgly.

„Ja som to, súsedko. Akože sa máte?“

„Lepšie,“ povedá, „a o nedlho bude všetko dobre.“ — Tu ma chytil za ruku. — „Vy viete, súsed môj drahý,“ hovoril trasľavým hlasom, „čo som mal, keď som prišiel do vašej dediny: zdravé údy, chuť do práce a Boha nad sebou! Aj teraz veľa nemám; tento domček je všetko moje bohatstvo! Keby mi Pán Boh bol poprial dlhšieho života, možno, že by som bol zanechal i väčšiu pamiatku po sebe môjmu synovi; ale takto bude všetkému koniec. Tento dom teda a moje otcovské požehnanie nechávam môjmu synovi. — Poď sem, dieťa moje,“ zavolal na fikajúceho chlapca, rozduchujúceho medzitým zhasínajúci oheň, — „tento dom a moje otcovské požehnanie nechávam tebe — ostatné najdeš v tisovej truhličke.“ Tu ho pritisol k srdcu: „Ach, dieťa moje! pred rokom si mi utratilo matku, a teraz tratíš otca.“ — Viac hovoriť nemohol, hlas mu v hrdle zatislo — a o chvíľku bolo po ňom.

Na kozube oheň utuchnul; mesiačik uchýlil sa za hustý oblak a v izbe stmilo sa docela. — Mňa prešiel mráz, srdce mi stislo, neviem či od ľaku, či od žiaľu; — prežehnal som sa svätým krížom a prežehnal som i mrtvolu; chlapca som chytil za ruku a odviedol preč.

O chvíľku poschodili sa súsedia a v dome nebožkého bolo počuť nábožný spev, ozývajúci sa až do svitania. Na tretí deň pochovali sme mŕtveho a náš terajší súsed Lipnický ostal samotný na svete ako prst; krem Boha nad sebou nemal tu dolu nikoho. — Ale Pán Boh je dobrý, deti moje; stará sa On aj o siroty, a tak staral sa aj o Lipnického. Pán učiteľ práve vtedy potreboval mendíka a náš šesťročný chlapec bol rád, že dostal sa do školy. — Neraz on stál s hrnčekom pred našimi dvermi a vaša nebohá stará mať neraz mu ho naplnila.

Pán učiteľ ho rád videl, lebo bol poslušný a učil sa dobre. Keď bolo treba niečo poslúžiť, to Lipnický najochotnejšie poslúžil, a keď mu za posluhu tu i tu dali groš, dva, neprejedol ho na lakôtkach, ako druhí mendíci, ale si dal pánu učiteľovi odložiť. V lete, keď stačil a v škole nebol potrebný, nezaháľal, ako druhí, ale išiel na strniská a sbieral klasy, ktoré každú sobotu vymlátil a niekomu odpredal. Vidíte, deti moje, takto sa trápil kedysi náš súsed Lipnický, ktorý teraz má veľký dom, šesť krásnych koní, osem tučných volov, tristo dojek a plné súseky zbožia.“

„Nuž ale akože zbohatnul?“ zvolal netrpelivý Rázvora.

„A kdeže je ten poklad, čo našiel?“ skočil do reči Štrngeľ.

„Len počkajte málo, hneď vám poviem,“ krotil ich vážne Dobrôtka a pokračoval: „Pán učiteľ, ktorý teraz staral sa o sirotu, ako vlastný otec, vzal do domu Lipnických želiara a z prenájmu toho i šatil chlapca i kupoval mu do školy potrebné veci. Ale ľudia vravia, že nešťastie nikdy nechodí samo, ale trebárs ešte aj desať kamarátov dovedie za sebou, — a tak povodilo sa aj našej sirote. Nebolo dosť na ztrate otca a matky: chudáčik, prišiel ešte aj o svoje dedictvo, o svoj dom.“

„Ach, chudák Lipnický!“ zkríkla Zuzka a s ňou ostatné deti. „Nuž akože sa to stalo?“

„Akože sa stalo, dievka moja? — stará Orša, ktorá pre svoju nedbanlivosť po

pýtaní chodí a vtedy ako dievča slúžila v dome, zanedbala vymiesť koch, ačpráve jej to gazdiná bola prísne naložila. Veď vymetiem zajtra, myslela si, a z toho zajtra nechala robotu zase na druhé zajtra, a tak odkladala so dňa na deň, až nasbieralo sa v kochu mnoho sadzí. Raz práve z prvého sna, o ktorom vravia, že je najsladší, zobudí ma krik: „horí, ľudia, ratujte horí!“ Bežím k obloku ako bez seba a hľa — kdeže horelo? U môjho súseda. Najskorej pozobúdzam domácich, potom, bežím na dedinu, kričím volám; — ale celá dedina spala ako zakliata! Až kedy-nekedy, keď už celý dom stál v plameni, začnú sa po jednom sbehávať a hasiť. Vietor fúkal preč od nás a tak sme my, chvála Bohu, nezhoreli, ale neboráci súsedia naši, asi desiati za radom, našli ráno miesto domov už len hromady popola a rumov. Bolo tu plaču, bolo nariekania! Lipnický, chudák, zalamujúc rukami, chodil po zrúcaninách svojho posledného dedictva. Želiar jeho ľahko vyniesol svoj malý nábytok, a neztratil temer ničoho; ale Lipnickému neostaly iba holé popukané múry, popol a v popole staré pozohýňané klince a železivá. „Aspoň to, čo mi Pán Boh ešte zanechal, zachránim!“ pomyslel si chlapec a počal vyhrabúvať z popola staré železivo.

I vyhrabuje, chudáčik, usilovne a sbiera. Tu i tu bolo počuť, ako zasipel vyhrabaný živý uheľ, keď horúce slzy z očú siroty naň padaly. Ale on si len sbieral, až nasbieral hodnú hŕbku klincov. „Takto ti za to nikto nič nedá!“ pomyslel si a začal narovnávať skrívené klince na jednej tľapkavej skale, ktorá trčala z múru. Takto napráva a rovná, a čo vyrovná, to odkladá na hromádku. Ale jeden klinec bol prihrubý, tak, že o veľa ťažšie bolo treba biť naň, ako na druhé. I udérí naň, druhý i tretí raz, a hľa! Kameň, na ktorom klince vystieral, odvalí sa a oku zadiveného chlapca ukáže sa truhlička z červeného tisového dreva.“

„Ja som na to docela zabudol!“ vykríkne Rázvora.

„Pravda je, veď mu otec na smrteľnej posteli povedal o nej!“ zvolá zase Štrngeľ.

„Ach, ach, tak predsa ani zmok, ani zbojníci, ale poklad“ — pokrútil hlavou aj Ondrej.

„Náš Lipnický truhličku vyňal, otvoril; — ale čo v nej bolo, to krem neho a Boha nevedel žiaden duch.“

„Oj, to veru mohol aj blázon vedeť,“ preriekol Rázvora posmešne.

„Tak, tak,“ ozval sa Štrngeľ; „čože by mohlo byť? Dukáty — samučičké dukáty boly!“

„A to veru dukáty, samučičké dukáty!“ prisviedčal aj Ondrej.

„Dom Lipnického zhorel; nikto nepostaral sa o jeho vystavenie; miestisko stálo pusté a v krátkom čase zarástlo bodliačím a žíhľavou. Ľudia si dlho šeptali o tisovej truhličke, o poklade; ale že Lipnický nechytal sa do stavania nového domu, začali o tom pochybovať a pomaly zabudli na to docela.“

„Lebo vari bol blázon,“ povie Štrngeľ, „aby hneď bol dal znať o nálezku, ešte by bol kráľ pýtal tretinu.“

„Mal ten už aj vtedy muchy, ako ich má i teraz,“ dosvedčil Rázvora; „tomu človek neprejde cez rozum, čo by sto hláv mal.“

„Celých dvanásť rokov pominulo, čo na miestisku Lipnického domu rástlo bodľačie a žíhľava; za tých dvanásť rokov on sa učil a vandroval a za celý ten čas žiaden z nás ho nevidel. Mohol byť asi dvadsaťdvaročný, keď navrátil sa z vandrovky, a tu začal stavať veľký dom; vzal štyroch tovaryšov do vyhne (do šmikne) a po celej dolnej zemi predávali furmani vedrá ním okúvané, všetkým okolným pánom on okúval koče, celej dedine on robil pluhy i brány; slovom kde aká kováčska robota zkrsla, tá sa uňho stavila. — Ľudia si zase šeptali o tisovej truhličke a o poklade; niektorým snívalo sa o zbojníkoch, ako nášmu súsedovi Štrngeľovi, druhým o zmokoch, ako Rázvorovi. Aj ja som počal mysleť na tisovú truhličku, lebo som na tieto moje uši počul, keď umierajúci otec hovoril: „ostatné nájdeš v tisovej truhličke!“

Predvčerom dal ma Lipnický zavolať k sebe. „Súsedko,“ rečie mi, „sadnite si!“ a podal mi stolec. Ja si sadnem: „čo by ste, reku, radi, pán súsed?“

„Rád by som sa s vami poshovárať tak po súsedsky. — Ešte sa azda rozpamätáte na ten pre mňa smutný večer, keď som utratil otca. Okrem mňa, len vy ste boli svedkom jeho smrti a jeho slov: „tento dom a moje otcovské požehnanie nechávam tebe; ostatné nájdeš v tisovej truhličke,“ boly posledné slová môjho drahého otca. Ach, ešte cítim jeho stydnúce ústa na mojej tvári! — Vy ste slová jeho azda hore nebrali, ako ani ja, zvlášte keď som tisovej truhličky nikde nevidel a nikde nenašiel. Aj by som bol na to docela zabudol, keby som divným spôsobom nebol prišiel k tej truhličke.

Môj dom zhorel — ako viete — a sám opustený prehŕňal som sa tam v tom zhorenisku a vystieral som klince i druhé železivá na kameni vystrčenom z rozpuklého múru. V tom podá, vyvalí sa mi ten kameň a ja nájdem v múre tisovú truhličku. Plný nádeje bežím na záhumnie, aby ma ľudia nevideli, keď ju budem otvárať. Poobzerám sa ešte raz do okola a vrchnák zodvihnem — čože bolo v nej? Tu vidíte všetko, čo som našiel!“

A v tom mi podal starú, ale dobre zachovanú modlitebnú knižočku. Roztvorím ju: hneď na prvej strane stálo velikými červenými literami vytlačené: Modli sa a pracuj, a čo zarobíš, zavaruj!

„Tak je toto ten poklad, o ktorom si ľudia rozprávajú, že ste ho našli v tisovej truhličke?“ pýtam sa so smiechom, ako by som mu nechcel veriť.

„To je ten poklad!“ — odpovedal vážne.

„To veru nezaslúžilo, že otec na smrteľnej posteli spomenul.“

„Že nezaslúžilo?“ pozrel mi prísne do očú. „A ja vám hovorím, že všetko, čo mám, je ovocím tohoto pokladu.“

„Neviem, ako by to mohlo byť?“

„Hneď vám to vysvetlím. Akonáhle som otvoril knižtičku, padly mi, ako aj vám, do očú litery: „Modli sa a pracuj a čo zarobíš, zavaruj.“ V tom okamžení som si pomyslel, že sú to posledné slová môjho otca. Srdce ma zabolelo a slzy ma zalialy: plakal som, dobre, že sa mi dačo nestalo. Keď som sa uspokojil, pozrel som znovu do knižky, prečítal som tie slová zase, a kto by bol za mnou stál, bol by počul, ako som skrúšene vykríknul: „Áno, budem sa modlievať, budem pracovať, budem varovať!“ — a sľub tento držal som verne až po dnes!“

„Pán učiteľ, ktorý sa už tiež rozsýpa a na ktorého dobrodenia nikdy nezabudnem, dal ma do mesta k statočnému kováčovi za učňa."

„Že prichytil som sa k remestu zchuti, o tom vám ani vraveť netreba; ale poviem v krátkosti, ako sa mi vodilo, ako mi Pán Boh aj k tomu dopomáhal, že som si mohol volačo zavarovať. — O nedlho, keď som sa trochu rozumel do kováčstva, dohotovili sme jeden koč. „Lipnický, zavolá na mňa majster, odvezieš s kočišom tento koč a donesieš peniaze." — Vyhodil som sa na kozlík a za hodinu boli sme na druhej dedine u jednoho pána. Pánovi ľúbila sa robota, účet o robote a nákladku na čo vyplatil nám do krajciara a na vyše toho vtisol mi do hrsti dvadsiatnik za posluhu. „Tu máš, hovorí, na pohár vína za tvoje ustávanie." — Druhý bol by bezpochyby urobil, ako pán povedal; ale mne prišlo na rozum, čo bolo v knižke modlitebnej napísané, — dvadsiatnik som zavaroval. Na druhý deň prišiel do výhne súsed s hodným kusom železa. „Nepotrebujem to, vraví; chlapče, kúp si ho trebárs ty, dám ti ho za dvadsiatnik." Ja som pozrel na majstra, či mi to dovolí. Majster sa usmial. „No, povedá, čože hľadíš? Ak máš peniaze, kúp si; môžeš z toho niekoľko párov čižiem podkovať." Nuž veru som ja to železo kúpil a ono stalo sa základom môjho majetku."

„Večierkom, keď si už tovaryšia fajčili, alebo spali, s dovolením majstrovým podkúval som čižmy na svoju ruku a moja majetnosť zrástla pomaličky natoľko, že keď ma prepúšťali, vládal som nielen útrovy prepúšťanky statočne zaplatiť, ale na vyše toho vyčítal mi majster na ruku dvadsať tvrdých toliarov, bielych ako srieň. „Toto je," vraví, „tvoj statočne nadobudnutý majetok; usiluj sa tak aj ďalej, Pán Boh, ťa požehná!"

„S plačom lúčil som sa potom s mojím prvším dobrým majstrom a išiel som s bátôžkom na chrbáte a s palicou v ruke zkusovať svet. — Nejeden raz to bolo, čo ma i chuť vábila i kamaráti zvádzali to do krčmy, to ku kartám, to na iné veci a miesta, kde človek hriešne čas trávi, zdravie i peniaze nemilo Bohu utráca; ale poručenstvo otcovo ochránilo ma vždy. Bol som zvyknutý modliť sa ráno i večer, za každým mi teda do očú prišly slová: „Modli sa a pracuj a čo zarobíš, zavaruj."

Tak teda aj na vandrovke verne zadržal som sľub svoj, vo dne robil som majstrovi, v noci dakedy aj do dvanástej — sebe. Zarobené peniaze odkladal som opatrne, až nasbieralo sa mi tisíc zlatých."

„S týmto vrátil som sa do rodnej dedinky našej, začal som budovať výheň i dom. Skoro naučili sa ľudia ku mne s robotou a hrnú sa mi vždy noví objednávatelia; znak toho, že vyhotúvam robotu dobrú a nikoho nepretiahnem v cene. Takto rástlo a rastie i remeslo i hospodárstvo moje so dňa na deň pri zlatom poručenstve otcovskom." —

„Taký to, hľa, bol poklad, súsedia moji drahí a dietky moje milé!" dokončil Dobrôtka svoju rozprávku.

Rázvora a Štrngeľ poškrabali sa poza uši. Ondrej pokýval, že to veru inak už ani byť nemôže; lebo že veru jeho gazda i s čeliadkou modlieva sa, pracuje a varuje. Deti okolo stola šeptaly si a sľubovaly: Aj my budeme sa modliť, aj my budeme pracovať, aj my budeme varovať!